

GIFTMENGERS IN DE ZEVENTIENDE EEUW.

DOOR

P. J. VAN ELDIK THIEME.

In den aanvang van de regeering van LODEWIJK XIII voerde een vreemdelinge, als koningin-regentes, over Frankrijk het bewind: MARIA DE MEDICIS. Behalve CONCINI, had zij in 1600 uit Florence Italiaansche zeden en gewoonten meegebracht. Na den dood van LODEWIJK XIII zwaaide een andere vreemdelinge, ANNA VAN OOSTENRIJK, over het zelfde rijk den scepter. Deze had ook een Italiaan tot vertrouweling: MAZARIN, te Piscina geboren, den zoon van een eenvoudigen veehandelaar in de Abruzzzen. Van MARIA DE MEDICIS tot MAZARIN werd het Fransche hof door Italianen overstroomd. Den 11 Sept. 1647, kort vóór de onlusten der Fronde, verschenen, onder geleide der hertogin VAN NOAILLES te Parijs, uit Rome komende, drie kleine meisjes en een jongetje; die kinderen droegen Italiaansche, maar overigens onbekende namen; MANCINI en MARTINOZZI. Hunne moeders waren zusters van MAZARIN. In 1653 kwam er weér een bezending neven en nichten; drie MANCINI's en een MARTINOZZI en twee jaar later nog een jongetje en een meisje, in het geheel dus zeven nichten en drie neven of tien personen, die geholpen moesten worden aan bruidschatten en betrekkingen. Bij den Kardinaal waren zij aan een goed kantoor; lieden met helderen blik voorzagen, wat deze kinderen in de toekomst aan Frankrijk zouden kosten.

Italië, tegenwoordig bijna uitsluitend de bakermat van politieke moordenaars, was destijds het vaderland van buitengewoon bekwame giftmengers. Tot in 1711 strekte de Bastille tot verblijf aan verschillende Italiaansche scheikundigen. Men trof er geheele gezinnen aan, waarvan de leden om dezelfde reden gevangen werden gehouden en men mag

veilig aannemen dat, lang vóór het proces tegen de markiezin DE BRINVILLIERS, de openbare meening zich luide uitsprak over drama's, waarin de hoofdrollen vervuld werden door voorloopers van deze beruchte vrouw. Het geding, tegen haar gevoerd en wat aan het licht kwam vóór zij naar het schavot ging, doet zien dat zij moet worden beschouwd als het product van haar tijd. Zoowel vóór, als na haar, ruimde men lieden uit den weg, die hinderlijk waren. En zoo hebben de volgende regelen uit den 15den Fabel van LA FONTAINE, getiteld: *Les Dévineresses* eene diepe beteekenis.

Une femme à Paris faisoit la pythonisse.
 On l'alloit consulter sur chaque évènement;
 Perdoit-on un chiffon, avoit-on un amant,
 Un mari trop vivant au gré de son épouse,
 Une mère fâcheuse, une femme jalouse;
 Chez la Dévинеuse on courroit
 Pour se faire annoncer ce que l'on désiroit.

Uit deze fabel, in 1678 geschreven, blijkt dat LA FONTAINE goed op de hoogte was. In zijn tijd was de man de incarnatie van het huwelijksjuk. Op hem hadden weerbarstige vrouwen het in den regel voorzien en wendden zich tot een waarzegster. Een eerste bezoek had niet veel om het lijf; men kreeg den raad om negendaagsche gebeden tot sr. DENIS op te zenden of tot den heiligen ANTONIUS VAN PADUA. Het verstrekken van „poeders” waarvoor, om zoo te zeggen, ten behoeve van het binnen- en buitenland, Parijs de marktplaats was, kwam later en zóó groot was het aantal van hen, die in de biecht beleden iemand door middel van vergift om het leven te hebben gebracht, dat de geestelijkheid van Notre-Dame de Paris in 1673 de justitie waarschuwde.

Met groote stoutmoedigheid werd te werk gegaan, omdat straffeloosheid regel was. De slachtoffers waren talrijk; de levensmanier, de wijze van voeding vooral, maakten het toedienen van vergift zeer gemakkelijk. Daarenboven geloofde men aan de onmiddellijke tusschenkomst van satan en daar de rechters onwetend of ziende blind waren, in ieder geval slecht werden voorgelicht door deskundigen en chirurgijns, op wie de Faculteit laag neerzag, gaven zij het spoedig op, om te vergeefs naar de schuldigen te zoeken. Een bijzondere loop van omstandigheden, die er toe leidde dat de markiezin de BRINVILLIERS werd veroordeeld, terwijl zij meende dat hare euvel daden ongestraft zouden blijven, is oorzaak

geworden, dat men de diepte en de uitgebreidheid van een kwaad kon peilen, dat het land als een kanker bedreigde. Indien deze rampzalige, in oogenblikken van verstandelijke afdwaling, hare schuldbelijdenis, ten behoeve van haar minnaar, niet op schrift had gebracht; als duivelinnen in menschengedaante niet onbeschaamd handel hadden gedreven in zoogenaamde: *poudre de succession*, dan zou men nog lang van tijd tot tijd toovenaars hebben opgeknoopt en de geschiedschrijvers zouden, als het ware, hebben ingestaan voor den luister van een tijdvak, dat FUNCK—BRENTANO in zijn boek: *Les Drames du poison* met de somberste kleuren heeft geschilderd. En wie waren nu de vrouwen, die ten tijde van LA FONTAINE het bedrijf van waarzegster uitoefenden? Zij werden op minachtenden toon als „la Voisin”, „la Filastre”, „la Bosse”, „la Lepère”, „la Chéron”, aangeduid. Wat SAINT SIMON zijn vijand, den maarschalk DE LUXEMBOURG, die onzen stadhouder WILLEM III eerst bij Steenkerken en later bij Neerwinden versloeg, verwijt, is niet dat hij tot de clientèle van „la Voisin” behoorde, maar wel dat hij, als beschuldigde, in zijn geding de voorrechten liet glippen, waarop zijn rang hem aanspraak gaf. (»Le procès de sorcellerie du maréchal DE LUXEMBOURG *Revue des deux Mondes*, 15 Mei en 1 Juni 1903).

In 1666, het sterfjaar van ANNA VAN OOSTENRIJK, was de vrouw van een mutsenmaker, ANTOINE MONTVOISIN, wiens winkel gelegen was op den pont Marie, de brug, die thans nog den rechter Seine-oever met het eiland Saint-Louis verbindt, een der best beklante waarzegsters van Parijs. De zaken van haar man bloeiden niet. Hij was winkelier, juwelier geweest, en had steeds verloren. Zij verdiende veel geld en hij zag er geen bezwaar in om daarvan te profiteeren en een goed leven te hebben. Mme DE MONTESPAN bracht „la Voisin” veel voordeel aan; zij zag niet op geld en ook niet op betamelijkheid bij de vereischte ceremoniën, als de duivel maar bewerkte dat LODEWIJK XIV aan haar de voorkeur gaf boven Mlle DE LA VALLIÈRE. Dit gelukte in de lente van 1667.

Als men mag afgaan op de bekentenis, die „la Voisin” den 11 November 1679 onder de pijniging aflegde, dan moet men aannemen dat RACINE, de groote dichter, in het geheim gehuwd met eene vrouw, die den naam droeg van DU PARC en oorspronkelijk Marquise DE GORLE heette, deze door middel van vergif uit den weg ruimde, zoowel door jalousie als door geldzucht gedreven.

De beroemde AMBROISE PARÉ laat in zijn werken hier en daar een en ander doorschemeren, dat van beteekenis moet worden geacht. Steeds gedreven door de zucht om alles in zijn boeken op te nemen wat den geneesheer van dienst kon zijn, bespeurt men toch eenige aarzeling als hij het onderwerp aanroert dat ons bezig houdt. Hij maakt pas gewag van de doses, die van zekere vergiftige planten worden toegediend, als hij de verklaring heeft afgelegd, dat hij de pen niet opneemt om de uitwerking te beschrijven, ten einde in geen opzicht de hand te bieden aan verraders, boosdoeners, beulen, parfumeurs en gifmengers. Wanneer hij in de *Koninklijke Pharmacopoeën* de vormen beschrijft, waaronder *Regulus Arsenici* kan worden aangewend, dan besluit hij het betreffelijke hoofdstuk aldus: „Ik wil in dit hoofdstuk geen andere arsenicum-paerparaten beschrijven, omdat ik ze even verdacht acht als zelden gebruikt.”

De Fransche geneeskundigen der 17de eeuw hebben nog eene andere opmerking gemaakt, die wel bewijst dat vergiftigingen veelvuldig voorkwamen en de gifmengers met overleg te werk gingen, om geen gevaar te loopen. Allen zonder onderscheid verklaren zich machteloos tegenover, wat zij noemen, *les venins artificiels*. Ieder kunstvergift had eene bepaalde, gecompliceerde samenstelling; slechts enkele formules zijn bekend geworden.

De *alexitères*, zegt PARÉ, daarmee tegengiften bedoelende, kunnen natuurlijke vergiften krachteloos maken, maar tegen kunstvergiften vermogen zij niets, d. w. z. tegen de mengsels, in welke samenstelling zijn tijdgenooten uitmunten. Het woord *venijn*, zoowel gebezigd voor *kunstvergiften*, plantaardige vergiften en afscheidingsproducten van sommige dieren, is een bewijs dat de vereeniging van deze verschillende ingrediënten gebruikelijk was en één zelfde naam voor allen gold, daar men de uitwerking slechts uit de mengsels kon waarnemen.

De kunstvergiften bestonden uit plantenstoffen, mineralen en wat men thans noemt *ptomainen*. PARÉ stond versteld van het aantal slachtoffers, die hij rondom zich zag vallen. Het toedienen van deze stoffen kon zonder gevaar geschieden, want, zegt PARÉ, het is zoo moeilijk zich voor vergiftiging te vrijwaren. De vervaardigers leggen het zóó slim aan, dat zij de bekwaamsten weten te bedriegen. In Auvergne, verhaalt hij, heeft eene boosaardige epidemie gewoed onder den naam van *Trousse-Galands*. Zij, die er door werden aange-, stierven binnen twee á drie dagen. De slachtoffers waren veel-

vuldiger onder de zwakken; zij hadden aanhoudend koorts, ijlden, kregen soms vlagen van razernij en stierven als waanzinnigen. Als er een bovenop kwam, dan viel al zijn haar uit.

Indien PARÉ bovengenoemde, geenszins wetenschappelijke benaming, heeft uitgevonden, om er een ziektevorm mee aan te duiden, die thans verdwenen is, dan zal moeten worden toegegeven dat bezwaarlijk met meer doorzichtigheid, om zoo te zeggen, de oorzaak kon worden aangewezen, die hij vermoedde. Tot groote voldoening van lieden van beiderlei kunne, trof deze ziekte echtgenooten, die te veel geld hadden of een goede gezondheid genoten en vooral hen, die het ongeluk hadden deze dubbele voorbeschikking voor een vroegtijdig uiteinde in zich te vereenigen. Het is meer dan waarschijnlijk dat de slachtoffers talrijk waren in gezinnen, waar verschil van karakter en wat de Franschen „*inc omptabilité d'humeur*” noemen, tot botsingen in den dagelijkschen omgang aanleiding gaven.

Als men de *Traité sur la Fièvre* van geneesheeren uit de 17de eeuw leest, dan blijkt, dat zij te vergeefs hebben beproefd eene bruikbare classificatie te leveren. Het aantal en de variëteiten, waartusschen zij verschil maken, is zeer groot. Men komt tot de conclusie dat de naam van *koorts* gegeven werd aan een groot aantal ziektebeelden, door PARÉ *Fièvres de Trousse-Galands* genoemd, d. w. z. aan vergiftigingsprocessen, die voor epidemieën golden.

Verhooging van temperatuur, een secundair verschijnsel, maskeerde andere verschijnselen, die wel van meer gewicht waren, maar minder in het oog liepen. Overeenkomstig de gangbare meening werd maar een diagnose gesteld en zonder verder onderzoek aan de ziekte een naam gegeven. Dergelijke omstandigheden verzekerden den misdadigers straffeloosheid en de hooge sommen, waarmede hunne diensten werden beloond, werkten het kwaad in de hand. »Het is een mooi baantje,» verklaarde »LA VIGOUREUX” op een schitterend feest, waarop zij o. a. de waarzegster MARIE BOSSE en een advocaat FERRIN had genoodigd, die haar later zou aanklagen. »Nog drie vergiftigingen en ik ben binnen!” De talrijke medeplichtigen en de maatschappelijke positie van de meeste cliënten maakten, dat de schuldigen niet verklapt werden.

De doctoren zouden zich aan een werk boven hun krachten hebben gewaagd, dat daarenboven gevaarlijk voor hen zelve zou kunnen worden, als zij beproefd hadden aan de macht van satan te tornen en de rechters te doen inzien, dat hun geloofsbegrippen dwalingen waren ten bate van groote schavuiten.

Eindelijk vond men zoowat overal kolven en retorten voor de bereiding van verdachte praeparaten, maar nergens een laboratorium, waar onderzoekingen werden verricht met het doel om de aanslagen van handelaars in *poudre de succession* te verijdelen.

In 1672 gaf LODEWIJK XIV bevel tot het ontruimen van al de gevangenissen, waarin de Parlementen, met name dat van Rouaan, de waarzeggers deden opsluiten en zeven jaar later stelde hij de *Chambre ardente* (*Vurige kamer*) in, voor welk gerechtshof terstond 337 personen terecht stonden, die verdacht werden giftmengers te zijn en waarvan zeer velen ter dood werden veroordeeld. De uitkomsten waren van dien aard, dat drie jaar na de oprichting van deze *Chambre ardente*, de waarzeggers zoo goed als verdwenen waren.

De giftmengers hadden het, onder LODEWIJK XIII, in hun vak tot eene hoogte gebracht, waarvan men thans geen begrip heeft. Behalve sublimaat en arsenicum, te zamen of afzonderlijk, maar nooit zoo zuiver als men ze thans in den handel aantreft, behalve ptomainen en amidon, kende men in de 19de eeuw ook alcaloïden, in dien zin, dat aconitine, digitaline, atropine en andere acute vergiften van dien aard niet beschreven, bereid en bestudeerd zijn geworden, zooals dat in onzen tijd geschiedt, maar men toch vertrouwd was met de uitwerking van sommige *sappen* en die voor de bereiding van samengestelde medicamenten gebruikte. De giftmengers waren er op uit hun dranken zoo gecompliceerd mogelijk te maken, om de aandacht af te leiden en met betrekking tot de resultaten dwalingen in de hand te werken. Alvorens ze toe te dienen aan hen, voor wie zij eigenlijk bestemd waren, namen zij de voorzorg eerst proeven te nemen op lieden met wie zij niets hadden uit te staan en brachten, onder den schijn van liefdadigheidsbetoon, bezoeken aan de zieken in de hospitalen. De markiezin DE BRINVILLIERS heeft op dit punt inlichtingen verschaft, die in de processtukken voorkomen.

Wanneer men deze tactiek overweegt, dan lijken onze tijdgenooten onnoozel; die koopen het benoodigde bij dezelfde, die later de justitie zullen helpen om de koopers op het spoor te komen! Dikwijls vindt men hier of daar in een hoek, in een papier, een deel van het vergift dat de misdadiger bewaard had. Ook is de taak van den medicus gemakkelijker tegenover weinig complicaties.

LA POMMERAIS, die onder NAPOLEON III zijn vrouw door middel van digitaline om het leven bracht, stond, als giftmenger, oneindig lager dan de ridder EXILI, met wien SAINTE-CROIX, de minnaar van Mme

DE BRINVILLIERS, kennis maakte in de Bastille. Men moet er zich niet over verwonderen dat, twee eeuwen geleden, zooveel misdadigers aan de wrekende hand der gerechtigheid konden ontsnappen, als men bedenkt dat de toxicoloog ORFILA één kort hoofdstuk gewijd heeft aan ziekten, die met acute vergiftigingen kunnen worden verward, maar dat hij van langzame en chronische vergiftigingen geen woord rept.

Hier volgt het voorschrift voor een praeparaat, *Vitriolum lunae*, ontleend aan eene pharmacopoea uit den tijd van LODEWIJK XIII. Neem een once gezuiverd zilver in dunne blaadjes. Giet daarop drie once geest van salpeter. Laat het zilver oplossen; als de inwerking van den geest van salpeter heeft opgehouden, de roode dampen, die zich boven het mengsel vertoonden, verdwenen zijn en het vat bekoeld is, worden kristallen gevormd. Aldus verkrijgt men een metaalkalk, die in een glazen, goed gesloten flesch moet worden bewaard. Twee grein daarvan, genomen in vier once wijn, bouillon of eene andere vloeistof, daartoe geschikt, geven eene goede uitwerking bij beroerte, slaapzucht, vallende ziekte, enz. Men moet niet meer dan twee grein toedienen omdat het middel anders den maagwand aantast en, evenals sublimaat, vergiftig werkt.

In het zelfde boek vindt men een ander gevaarlijk praeparaat beschreven; eene ruwe bereidingswijze van sublimaat, dat zelden afzonderlijk werd gebruikt; maar meestal een bestanddeel uitmaakte van de zoogenaamde *Reguli*. Kwikzilver en zeezout, zegt de schrijver, afzonderlijk genomen, hebben, zelfs in vrij groote hoeveelheid, geen bijtende uitwerking, maar door het sublimeeren van deze twee te zamen, ontstaat een zeer gevaarlijk vergift; in- of uitwendig toegediend, is het een zóó krachtig bijtmiddel dat de werking bijna niet kan worden gestuit. De deeltjes verhouden zich als kleine snijwerktuigen, die de weefsels verwonden, verscheuren, om zoo te zeggen, verschroeien tot er korsten ontstaan, die later afvallen; uitwendig aangewend dringt het praeparaat door de huidporiën, komt in het bloed en in andere vochten, verwoest alle deelen, voornamelijk in de keel, in den mond speekselvloed veroorzakende.

Regulus arsenici, voor één derde uit arsenik en voor twee derden uit sublimaat bestaande, wordt in de werken van dien tijd beschreven, met aanwijzing hoe het op de beste wijze kan worden toegediend, b.v. in confituren, conserven of lavementen.

Ten tijde van LODEWIJK XIII heeft men het vooral ver gebracht

in de combinatie van plantaardige en dierlijke vergiften. Een giftmenger, die op de hoogte was van zijn vak, moest bekend zijn met de hulpmiddelen, die de keuken aanbiedt, maar zijne opvoeding was in geen deele voltooid, als hij zich maar uitsluitend wist te bedienen van minerale en plantaardige vergiften, te zamen of afzonderlijk. Hij moest de producten, die hij noodig had, aanvullen uit een of ander dier en daarbij zoowel het geslacht als het jaargetijde in aanmerking nemen. Duiven, varkens, ook lijken van menschen, vooral van hen, die zich door ophangen of verdrinken van het leven hadden beroofd; van vrouwen, die tijdens de bevalling waren bezweken; visschen, slangen, padden vooral, werden gebezigd om de virulentie van sommige praeparaten te verhoogen. Wanneer het materiaal, hierboven opgenoemd, ontbrak, dan wist men zich op andere wijze te helpen.

Te Florence werd, als volgt, gehandeld. Men nam een varken, bij voorkeur een zeug, op het punt van jongen te werpen, en diende het dier eene bepaalde hoeveelheid *Regulus arsenici* toe, hetzij om het van kant te maken, hetzij om abortus op te wekken. Als het dood was, sneed men het den buik open om de ontbinding te bevorderen en bestrooide de ingewanden met arsenik in poedervorm. Het wegvloeiende vocht werd opgevangen en door langzame verdamping aan de open lucht geconcentreerd tot de verlangde consistentie. In vloeibaren staat werd deze mixtuur onder spijzen of geneesmiddelen gemengd of wel: er werd een droog extract van gemaakt dat bewaard werd om te gelegener tijd dienst te doen. Aldus werd, overeenkomstig hare bekentenis, het vergift, waarvan de markiezin DE BRINVILLIERS zich bediende, bereid. Als men geen zeug beschikbaar had, dan werd een pad gebruikt. Naar de heerschende meening, ook van PARÉ, was de pad een vergiftig dier en alzoo van zelf aangewezen. De pad werd langzaam met geringe hoeveelheden arsenik vergiftigd. De urine en het venijn, die het dier uitbraakte, als men het sloeg, werden verzameld. Men liet het sterven en verrotten. De aldus verkregen stoffen waren in hooge mate vergiftig, arsenik en rottings-alcaloïden bevattende. »Men vangt,» zegt VAN HELMONT, »de stoffen, die de stervende pad ontlast, op in een bakje van was dat onder het dier geplaatst wordt, terwijl het aan één poot is opgehangen.»

Als men eenigszins op de hoogte komt van het afgrijpselijk materiaal, dat de giftmenger tot zijn beschikking had, dan kan men zich eene voorstelling maken van den afschuw en den haat, waarvan hij het

voorwerp was en van de wreede straffen, waartoe hij veroordeeld werd, als er iets uitlekte, waardoor men tot de ontdekking kwam, dat hij beschikte over eene geheimzinnige, onfeilbare macht.

Men kon de vergiftleer uit de boeken leeren of zich laten voorlichten door een meester in de kunst, een kunst, waarbij met elk bijzonder geval rekening moest worden gehouden; om te kunnen slagen moest men een vorschend, scherpzinnig verstand hebben en kunnen beschikken over vele hulpmiddelen. Giftmengers, die aan hun eigen bekwaamheid twijfelden, bleven achter de schermen. Zij verkochten de extracten met een gebruiksaanwijzing en behielden voor zich de minder gevaarlijke rol om zich ten hunnent omtrent de resultaten te vergewissen door middel van geheimzinnige praktijken, waarvan zij geloofden dat de goede uitslag afhankelijk was. Inmiddels kwijnden de slachtoffers weg onder het dagelijksch gebruik van een langzaam werkend, maar onfeilbaar vergift. Deze verkoopers waren, naar den volkswaan, de echte tovenaars; daarenboven de gevaarlijkste. De anderen deden het werk zelf. De klanten wisten nooit of de kunsten, die verricht werden, krachtiger werkten dan de poeders of elixirs, die werden toegediend. Om de aandacht nog meer af te leiden, vroegen degenen, die, als het ware, op afstand opereerden, niet in aanraking kwamen met den persoon, wien het gold, hem dikwijls niet kenden, om een of ander voorwerp, van hem afkomstig: linnen-goed, een kleedingstuk, een haarlok, een nagel, een droppel bloed, enz. Als degenen, die het vergift toedienden, onhandig waren en de justitie op den schuldige de hand kon leggen, dan werd hij gestraft en er werd niet verder gezocht. De arm werd gekastijd en het hoofd kwam vrij. Dit was steeds het geval met de aanslagen door GASTON VAN ORLEANS, broeder van LODEWIJK XIII, op touw gezet. Menschen met gezond verstand begrepen, door intuïtie, dat men de ware schuldigen hooger op moest zoeken, als onverwachts een ziekte, als roode loop, epidemisch werd, de geneesheeren niets daartegen vermochten en vrouwen van mannen werden bevrijd, die haar in den weg stonden, of ooms, vaders, erflaters bezweken, op wier nalatenschap men wat lang moest wachten.

Als een giftmenger of parfumeur in het bezit was van al de kennis, hierboven beschreven en de zoogenaamde *ruptoires* kon bereiden, waardoor inoculaties gemakkelijk werden gemaakt, dan had hij een vaste bron van inkomsten uit den verkoop van noodlottige adviezen. Het kwam nu verder maar aan op wat men de mise- en scène zou kunnen

noemen, op het onderrichten van ondergeschikten in de rol, die zij moesten spelen. Medeplichtigen, of zij van de zaak wisten of niet, werden uit het dienstpersoneel gekozen; in den regel waren het kamerdienaars, zooals JEAN HAMMELIN, die door de markiezin DE BRINVILLIERS in deze betrekking bij haar vader was geplaatst. Soms een kamerheer, zooals blijkt uit een brief, den 28 Oct. 1630 door LODEWIJK XIII aan RICHELIEU geschreven:

Mon cousin.

Je vous écris pour vous faire savoir ce qui s'est passé à l'entrevue de mon frère GASTON et de moi. Tout se passa en compliments, je montai en carrosse, où je fis mettre PUYLAURENS.

LOUIS.

Deze PUYLAURENS, kamerheer en vertrouweling van GASTON, had het mis toen hij deze voorkomendheid voor een eerbewijs hield. Hij werd naar de gevangenis in het bosch van Vincennes gevoerd, waar hij tot zijn dood bleef.

Dikwijls was de medeplichtige een apotheker, omdat de leden van deze corporatie uitsluitend bevoegd waren tot het bereiden en zetten van lavementen, die het toedienen van de hevigste vergiften mogelijk maakten, omdat dezen, uit den aard der zaak, zich niet door den smaak konden verraden.

De reeds boven genoemde *ruptoires* werden als volgt vervaardigd: men nam gelijke deelen ongebluschte kalk en asch van wijnmoer of, bij gebrek van wijnmoer, asch van eiken-, esschen-, wijnstokkenhout, ook wel van schillen van peulvruchten. Het mengsel liet men eenige dagen trekken met water; na filtreeren en indampen verkreeg men dan een causticum, eenigszins overeenkomende met bijtende kali. Herhaaldelijk, in kleine hoeveelheden toegediend, werd het beschermend epithelium van het slijmvlies der spijsbuis aangetast; er ontstonden digestie-stoornissen, schijnbaar van weinig beteekenis, die de maag voorbeschikt maakten om gemakkelijk het vergift te absorbeeren, dat men wilde toedienen, vooral als men eene keus deed uit de pathologische vergiften, die typhouse koorts, infectie-koorts, bloedvergiftiging, enz. deden ontstaan.

Met hetgeen wij vernamen kunnen wij ons eenige voorstelling maken van den winkelvoorraad van deze handelaars in poeders en noodlottige recepten. Men kan eenigszins bevroeden wat hunne fiolen en bokalen

inhielden. Allerlei planten, bestemd om te worden uitgeperst of aan destillatie onderworpen, om er het zoogenaamde *végétale* uit te bereiden, waren voorhanden. Aan digitalis, aconitum, staphysagria, belladonna, verschillende andere solaneën, afzonderlijk of vermengd, werden de noodige zorgen gewijd.

In zijn werk, getiteld: *Des venins*, over de giftige eigenschappen van zekere planten handelende, zegt PARÉ: »Apium risus, in onze taal *Sardoine* genaamd, een soort van Ranonkel (vermoedelijk *Ranunculus sceleratus* Th.) maakt den mensch waanzinnig; het gebruik heeft zenuwkrampen en een trekken met de lippen tengevolge, zoodat de lijder schijnt te lachen; de uitdrukking *rire sardonique* is daarvan afkomstig.»

En verder:

De wortel van *Solanum manicum*, tot de hoeveelheid van een drachme met wijn genomen, geeft aangename visioenen. Maar als men het gewicht verdubbelt of tot drie drachmen opvoert, dan heeft het gebruik eveneens waanzin ten gevolge.

Voorts:

Hyoscyamus brengt eene zóódanige geestverwarring te weeg, dat men beschonken lijkt, terwijl de lijdens zich onder bevingen de ledematen als het ware verrekken. De verbeelding wordt door het gebruik van hyoscyamus verstoord. De zieken meenen met zweepslagen te worden gekastijd, beginnen te stotteren en eindelijk een geluid voort te brengen als van hinnekende paarden.

In poeder- of extractvorm had men allerlei beschikbaar; ook zalf, waarmee voorzichtig lijffinnen werd bedeed. Een zeer kleine hoeveelheid van dit smeersel, waarvan Mme. DE POLAILLON zich bediende, om zich van haren echtgenoot te ontdoen, bracht eerst eene geringe roodheid van de huid te weeg; vervolgens uitslag van weinig beteekenis. De quasi-liefhebbende vrouw maakte zich ongerust en vroeg den apotheker, haar medeplichtige, een middel tegen die kleine puistjes, welke onder de aanbevolen behandeling hoe langer hoe grooter werden en ten slotte eene wondvlakte vormden. Er liepen geheimzinnige praatjes over excessen en uitputting, waaraan Mme. DE POLAILLON zelve voedsel gaf. Door de beroemdste geneesheeren werden mercurialia voorgeschreven, waardoor het kwaad natuurlijk verergerde, totdat de ongelukkige bezweek, naar men zeide: als straf voor zijn losbandig leven. Dezelfde zalf bewees ook haar diensten aan mannen, wier vrouwen eene inwendige behandeling heetten noodig te hebben en bij wie dan, door het aan-

wenden van het medicament, zweren aan den baarmoederhals ontstonden.

Ook werd in den winkelvoorraad aangetroffen het sap van wrange peren, waarmee men de meest vergiftige paddestoelen had uitgetrokken; daarmee werd een zure saus bereid, waarvan het gebruik, onder verschijnselen van koude koorts, binnen weinige uren den dood veroorzaakte.

Een mes waarvan het lemmet aan de eene zijde werd bedeed met een snelwerkend venijn, vergiftigde de helft van de vrucht, die het slachtoffer werd aangeboden. Aldus kwam, naar beweerd wordt, te Parijs GABRIELLE D'ESTRÉES om het leven en te Château-Thierry de HERTOG VAN ANJOU, bekend door de zoogenaamde »Fransche furie" te Antwerpen.

Ook kende men ringen, die, blijkens de opgravingen te Pompeji, reeds bij de Romeinen bekend waren en waarvan exemplaren in het museum te Napels worden bewaard. Deze ringen waren bij de plaats, waar de steen is ingezet, van een verborgen, scherpe punt voorzien, waardoor vergift even zeker onder de huid kon worden gebracht, als met het lancet. Mag men aannemen dat het vluchtig venijn, waarmee brieven of handschoenen heetten geparfumeerd te worden, inderdaad bestond, of heeft men hier met een legende te doen, die minder geheimzinnige vergiftigingen verbergt? Dit vraagstuk schijnt niet voor oplossing vatbaar, maar het is waarschijnlijk dat achter vergiftigingen, naar het heet, door middel van bouquetten of handschoenen, misdaden moeten worden gezocht, die met behulp van andere middelen werden bedreven. Hierbij dient in aanmerking te worden genomen, dat de verwarmings-toestellen van dien tijd hoogst gebrekkig van constructie waren; in den regel groote komforen, *bruseros*, zooals thans nog in Italië en Spanje worden aangetroffen. Eerst onder de regeering van LODEWIJK XIII werden in Frankrijk schoorsteenen gebouwd, terwijl de eerste kachels uit Duitschland werden ingevoerd. Het waren gebrekkige, gevaarlijke toestellen; gevaarlijker naarmate het gemakkelijker viel de verbranding onvolledig te doen plaats hebben en de vorming van vergiftig kooloxyde te bevorderen. Welriekende hars, die als wierook brandde, doordringende riekstoffen, waarmede *sachets* of brieven bedeed werden en bloemruikers, die in een vertrek werden geplaatst, leidden de aandacht af en maakten dat een plotseling sterfgeval dáaraan werd toegeschreven en niet aan het gas dat den dood door verstikking te weeg had gebracht.

Deze onderstelling mag aannemelijk geacht worden, omdat er, ten tijde van LODEWIJK XIII, politie-maatregelen werden uitgevaardigd met betrekking tot stookplaatsen en schoorsteenen.

Nog verdienen vermelding: de zoo goed als in onbruik geraakte *sternutatoria* (niesmiddelen), die een weinig kalk bevatten waardoor het slijmvlies van den neus van zijn epithelium werd beroofd. Daardoor werd het toedienen van vergiften gemakkelijk gemaakt, op dezelfde wijze als vroeger, bij het bespreken der *ruptoires*, is vermeld geworden.

In eene *Pharmacopée royale, galénique et chymique de Moÿse, Edition de Lyon, au Soleil d'Or* leest men: »Van de lichamen der afgestorvenen kan op velerlei wijze partij worden getrokken om voortreffelijke praeparaten te bereiden, want behalve dat men den schedel, de beenderen, het bloed, het vet, het vleesch, het gemummificeerde of gebalsemde lijk kan gebruiken, kan men ook de nagels, het haar, de urine, de excrementen, zelfs de nageboorte der vrouwen verwerken. Geen deel van den mensch, of wat van hem afkomstig is, of het kan, met toepassing der scheikunde, worden aangewend om den zieke te genezen of zijn lijden te verzachten.»

Deze text, die aan duidelijkheid niets te wenschen overlaat, geeft, zonder argwaan te wekken, gelegenheid tot het aanleggen van eene volledige verzameling van vergiftige stoffen van zeer uiteenloopenden aard. „De toovenaars, beulen, booswichten en giftmengers” van welke PARÉ gewaagt, hadden alles onder hun bereik, wat noodig was, om hun slachtoffer te doodden, soms met aanwijzing van tijd; dikwijls onder verschijnselen, die het mogelijk was te voorspellen. Aldus had men de kunst van vergiften tot een hoogen trap van volmaking opgevoerd.

Talrijke en zorgvuldige prophylactische maatregelen worden in onze dagen genomen om besmetting te weren. De giftmengers der 17de eeuw in Frankrijk daarentegen begonnen met den weg te effenen, die de verlangde infectie moest doen slagen. De wetenschappelijke grondslagen, waarop de gezondheidsleer rust, zijn van betrekkelijk jongen datum, maar de tijd ligt ver achter ons, waarin empirici hun voordeel deden met feitenkennis en met hetgeen de ervaring hun had geleerd. Men kon met zekerheid pest, phtisis, syphilis en sommige kwaadaardige gezwellen, als het ware, overplanten. Zonder eenige notie van microben wist men zeer goed dat de sappen van ons lichaam, in rotting overgaande, soms een

besmettelijk vergift kunnen doen ontstaan. Door van deze kennis behendig partij te trekken hebben de toovenaars naam en fortuin gemaakt. Terwijl een lichtgeloovige cliënt kalfsharten beprikte, duivenharten verbrandde, figuren van was maakte, die hij liet smelten voor een vuur, met tooverplanten gestookt, terwijl de roest het beeld verteerde, dat hier of daar, volgens den ritus op een kerkhof begraven was, verrichtte de dood langzaam maar zeker zijn werk met behulp van dranken, lavementen, smeersels of spijzen, naar florentijnsche kunst bereid.

Met eene groote mate van lichtgeloovigheid en onwetendheid eenerzijds en handigheid, welbespraaktheid en ervaring anderzijds, wist de toovenaar zijn weg te vinden. Als hij daarenboven, zonder achterdocht te wekken, partij trok van eene therapie, waaromtrent het noodige vermeld is, dan werd hij spoedig rijk. De officiële wetenschap, die met effen gelaat verkondigde, dat het inslikken van één enkel kattehaar even goed den dood veroorzaakte als het zien van een zeehaas (*Cyclotherus lumpus*) werd, door natuurlijke verklaringen te willen geven van onverklaarbare feiten, de medeplichtige van afschuwelijke misdadigers.

Uit brieven, die bewaard zijn gebleven, blijkt dat LODEWIJK XIII nooit ophield RICHELIEU te waarschuwen om op zijn hoede te zijn en door anderen de spijzen en lekkernijen te laten proeven, die hem werden voorgezet. In den regel gebruikte de kardinaal daarvoor de katten, die hij er op nahield, omdat deze dieren alles weigeren wat hun niet lijkt.

Ik zou buiten het kader van dit tijdschrift treden, indien ik wilde beproeven aan te toonen dat *Madame* (HENRIETTE D'ANGLETERRE), aan wie BOSSUET een van zijn schoonste *Oraisons funèbres* heeft gewijd, door vergift om het leven is gebracht, evenals MARIA DE MEDICIS en haar zoon LODEWIJK XIII.

Bloemendaal, 18 Aug. 1904.